

САТКАНКУЛОВА Н.Т.

Чуй университети

САТКАНКУЛОВА Н.Т.

Чуйский университет

SATKANKULOVA N.T.

Chui University

ЭКОЛОГИЯЛЫК КЫЛМЫШТАР ЖАНА АЙЛАНА-ЧӨЙРӨНҮ КОРГОО ЧАРАЛАРЫ

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И МЕРЫ ПО ЗАЩИТЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

ENVIRONMENTAL CRIMES AND MEASURES FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION

Кыскача мүнөздөмө: Жаратылыштын бузулушу жана экологиялык көйгөйлөр дүйнөлүк масштабда бир нече он жылдыкка созулган чоң маселе болуп калды. Бул көйгөйлөр экологиялык кылмыштар менен тыгыз байланышта болуп, алардын кесепети тек гана айлана-чөйрөгө эмес, адамдардын ден соолугуна, экономикалык абалга жана жалпы коомдун жашоо сапатына терс таасирин тийгизүүдө. Экологиялык кылмыштар – бул жаратылышка зыян келтирген мыйзамсыз иш-аракеттерди билдирет, ал эми айлана-чөйрөнү коргоо чаралары ушул кылмыштардын алдын алууга жана алардын кесепеттерин азайтууга багытталган. Бул макалада экологиялык кылмыштардын түрлөрү, алардын коомго тийгизген таасири жана айлана-чөйрөнү коргоо чаралары талкууланат.

Аннотация: Разрушение природы и экологические проблемы стали глобальной проблемой, которая длится уже несколько десятилетий. Эти проблемы тесно связаны с экологическими преступлениями, и их последствия оказывают негативное влияние не только на окружающую среду, но и на здоровье людей, экономическую ситуацию и качество жизни общества в целом. Экологические преступления – это незаконные действия, наносящие ущерб природе, в то время как меры по охране окружающей среды направлены на предотвращение этих преступлений и снижение их последствий. В данной статье рассматриваются виды экологических преступлений, их влияние на общество и меры по охране окружающей среды.

Abstract: The degradation of nature and environmental issues have become a global problem lasting for several decades. These problems are closely linked to environmental crimes, and their consequences negatively affect not only the environment but also public health, the economic situation, and the overall quality of life of society. Environmental crimes refer to illegal activities that harm nature, while environmental protection measures are aimed at preventing these crimes and reducing their impacts. This article discusses the types of environmental crimes, their impact on society, and measures for environmental protection.

Негизги сөздөр: экологиялык кылмыштар; айлана-чөйрөнү коргоо; айлана-чөйрөнүн булганышы; жаратылыш ресурстары; экологиялык чаралар; ден-соолукка тийгизген таасир; экономикалык кесепеттер.

Ключевые слова: экологические преступления; охрана окружающей среды; загрязнение окружающей среды; природные ресурсы; экологические меры; влияние на здоровье; экономические последствия.

Keywords: environmental crimes; environmental protection; environmental pollution; natural resources; environmental measures; health impact; economic consequences.

Кирешүү. Экологиялык кылмыштар дүйнө жүзү боюнча ар кандай формада кездешет. Бул кылмыштар көбүнчө жаратылыш ресурстарын

мыйзамсыз пайдалануу, уулуу заттарды колдонуу, экосистеманы бузуу жана

жаратылышка зыян келтирүү менен байланыштуу.

Экологиялык кылмыштардын негизги түрлөрүнө төмөнкүлөр кирет:

Экологиялык кылмыштарды алдын алуу жана жаратылыш ресурстарын мыйзамсыз пайдаланууга бөгөт коюу үчүн катуу жана так мыйзамдарды кабыл алуу, ошондой эле алардын аткарылышын көзөмөлдөө маанилүү. Бул процесс экологиялык кырдаалды жакшыртуу жана жаратылышты сактоо үчүн өзгөчө ролду ойноп, бул маселеге кайдыгер карабайт. Мыйзамдарды катуу сактоо жана экологиялык көзөмөлдү күчөтүү аркылуу экологиялык кылмыштарды азайтууга, жаратылышты коргоого жана келечек муундарга таза чөйрөнү калтырууга мүмкүндүк болот.

Экологиялык кылмыштардын алдын алуу үчүн катуу мыйзамдарды кабыл алуу зарыл. Бул мыйзамдар айлана-чөйрөнү коргоону жана жаратылыш ресурстарын узак мөөнөттө рационалдуу пайдаланууну камсыз кылууга багытталышы керек. Мисалы, токойлорду кыйуу, уулуу заттарды мыйзамсыз пайдалануу, кен казуу сыяктуу иш-аракеттерге тыюу салган катуу мыйзамдар кабыл алынышы керек [3]. Ошондой эле, мындай мыйзамдарды бузган адамдарга карата санкциялардын күчөтүлүшү шарт. Эгерде экологиялык кылмыштарга каршы катуу жаза системасы киргизилсе, анда адамдар мыйзамды бузууга артыкчылык беришпейт [4]. Жаза түрлөрү экономикалык санкциялардан баштап, калк үчүн кандайдыр бир иш чараларга, коомдук жазага чейин өзгөрүлүп, бул кылмыштардын алдын алууга өз таасирин тийгизет.

Көзөмөл органдары жаратылыш ресурстарынын мыйзамсыз пайдаланылышын аныктоо үчүн **үзгүлтүксүз мониторинг** жана текшерүү жүргүзүшү керек. Токойлорду кыйып, уулуу заттарды колдонуп, мыйзамсыз өндүрүш жүргүзгөндөрдү табуу үчүн алдын ала текшерүүлөр жүргүзүлүп, жаратылышка зыян келтирген иш-аракеттерди убагында аныктап, ошол убакта чаралар көрүлүшү зарыл.

Экологиялык кылмыштарды алдын алуу үчүн жергиликтүү бийлик органдары, улуттук жана эл аралык деңгээлде кызматташуу маанилүү. Мыйзамдарды күчөтүү жана көзөмөлдөө менен бирге, өлкөлөр ортосунда экологиялык кызматташтыкты өркүндөтүү керек [2]. Эл аралык деңгээлде экологиялык келишимдерге кол коюп, аларды аткаруу

боюнча көзөмөлдү күчөтүү экологиялык кылмыштардын дүйнөлүк масштабдагы алдын алуусуна жардам берет.

Экологиялык мыйзамдарды бузган адамдарга карата эффективдүү жаза системасын киргизүү, жаза чараларын кабыл алуу зарыл. Мындан тышкары, профилактикалык иш-чараларды уюштуруп, жаратылыш ресурстарын пайдаланууда мыйзамдуулукка көзөмөл жүргүзүү керек. Адамдардын экологиялык жоопкерчилигин жогорулатуу үчүн мамлекеттик органдар жана коомчулук биргеликте иш алып баруу керек [1]. Мисалы, айлана-чөйрөнү коргоо боюнча мектептерде жана жогорку окуу жайларында билим берүү, коомдук кампаниялар өткөрүү маанилүү.

Экологиялык кылмыштарды алдын алуу жана экологияны коргоо үчүн мыйзамдарды катуу сактоо жана көзөмөлдөө иши абдан маанилүү. Бул үчүн катуу мыйзамдар кабыл алынып, алардын аткарылышын көзөмөлдөө системасы күчөтүлүшү керек. Мыйзамды бузган адамдарга карата катаал чараларды колдонуу, экологиялык көзөмөл органдарын күчөтүү жана коомдук билим берүү иштерин жүргүзүү экологиялык кылмыштардын азайышына себеп болот. Тек гана мамлекеттердин жана коомчулуктун биргелешкен аракеттери аркылуу жаратылышты сактап калуу жана экологиялык кризисти жеңүү мүмкүн болот [1].

Экологиялык кылмыштардын ичинен **уулуу заттарды жана химикаттарды колдонуу** өзгөчө мааниге ээ. Өнөр жайларда жана айыл чарба тармагында химиялык заттардын кеңири колдонулушу экологияга олуттуу зыян келтирүүдө. Уулуу заттардын жана химикаттардын ашыкча колдонулушу, аларды туура эмес жоюу экосистемалардын бузулушуна, жаратылыштын булчундарынын алсыздануусуна жана коомдук саламаттыкка катуу терс таасир тийгизет. Бул маселелердин бардыгы айлана-чөйрөнүн туруктуулугун бузуп, келечекте экологиялык кризисти күчөтүп, адамзаттын жана жаратылыштын коопсуздугуна коркунуч туудурат.

Айыл чарбасында пестициддер жана агрохимикаттар колдонулуп жатканда, алар көп учурда ашыкча колдонулат, бул экологияга жана адамзатка терс таасир тийгизет. Пестициддер өсүмдүктөрдү зыянкечтерден сактоо үчүн колдонулса да, алар топуракты, сууну жана абаны булгандырып, жаратылыштагы микроорганизмдерди жана башка

жаныбарларды өлтүрүп, экосистемалардын татаал балансын бузат. Пестициддердин жана гербициддердин топуракка терс таасири аркылуу азык-түлүктөргө терс химиялык заттар жыш кошулат, бул адамдардын ден соолугуна зыян келтирет.

Мындан тышкары, агрохимикаттардын ашыкча колдонулушу топурактагы органикалык заттардын азайышына алып келет. Бул өсүмдүктөрдүн өсүшүн начарлатат жана топурактын плодороддугун жоготууга алып келиши мүмкүн. Сууну булгантуу да пестициддердин жана химикаттардын ашыкча колдонулушунун натыйжасы болуп саналат. Айрыкча, агрохимикаттар айдоо аянттарын сугаруу үчүн колдонулган суулар аркылуу агып кетип, дарыялар, көлдөр жана сууларды булгандырып, аларды ичүүчү суунун булак катары колдонууга жараксыз кылат. Өнөр жайларда уулуу химикаттарды колдонуу жана аларды чөйрөгө чыгаруу дагы экологиялык кылмыштардын негизги түрү болуп саналат. Өнөр жай ишканалары көп учурда уулуу химикаттардын, мисалы, бензиндин, керосиндин, кислоталардын жана башка химиялык заттардын кеңири түрлөрүн колдонушат. Бул химикаттар өздөрү айлана-чөйрөгө абдан зыяндуу, ал эми алардын туура эмес сакталуусу же жоюлушу экосистемаларга зор зыян келтирет. Мисалы, химиялык ишканалардан чыккан калдыктар топуракка жана сууларга агып, аларды уулантуу мүмкүн. Кээде бул химикаттар жүгүртүлгөн жерлерге таралып, топурактагы микроорганизмдердин жана өсүмдүктөрдүн жашоосуна кедерги келтирет. Бул натыйжада биологиялык азык чынжыры бузулуп, адамзаттын экологиялык баланскка болгон муктаждыгынын бузулушу мүмкүн.

Уулуу калдыктарды туура эмес жоюу экологиялык кылмыштардын дагы бир түрү болуп саналат. Көп учурда уулуу химикаттарды жана өндүрүштүк калдыктарды жоюу процессинде экологдордун жана адистердин тыкыр көзөмөлү жок болуп, аларды туура эмес жерде сактоо жана жок кылуу иштери жасалат. Мындай калдыктар көп учурда ачык жерлерге, сууларга же бууланып кетүүчү жерлерге ташылып, алардын жаратылыштагы жыйынтыгы тууралуу алдын ала ойлонулбайт.

Туугандык деңгээлде химикаттарды туура эмес сактоо жана чыгаруу топурактагы уулуу заттардын концентрациясын жогорулатып, жергиликтүү жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн ден соолугун бузуп,

адамдардын ден соолугун да коркунучка кабылат. Мындай сыяктуу иш-аракеттер көбүнчө узак мөөнөттүү кесепеттерге алып келип, коомдун ден соолугуна, айлана-чөйрөгө жана экономикага олуттуу зыян келтирет.

Пестициддердин, химикаттардын жана уулуу заттардын чөйрөгө терс таасири көп аспектилүү. Алар, биринчи кезекте, сууларды, топуракты жана абаны булгандырууда чоң роль ойнойт. Бул заттардын чөйрөгө чыккан учурда биоалуулукка жана экосистемага терс таасир этет. Айрыкча, токсикологиялык деңгээлде адамдардын жана жаныбарлардын ден соолугун начарлатуу мүмкүн. Мисалы, пестициддерди ашыкча колдонуу жана химикаттарды туура эмес колдонуу рак, тыныс алуучу оорулар, аллергия жана башка олуттуу ден соолук көйгөйлөрүнө алып келет.

Жаныбарлардын түрлөрү да ушундай химикаттардын натыйжасында зыян тартат. Экосистемадагы баланс бузулуп, жаратылыштагы түрлөрдүн популяциясынын азайышына алып келет. Мындай натыйжалар глобалдык климаттын өзгөрүүсүнө, биологиялык ар түрдүүлүктүн жоголушуна жана жаратылыштын кайтарылыгыс зыян алуусуна алып келиши мүмкүн.

Уулуу заттарды жана химикаттарды колдонуу экологиялык кылмыштардын негизги себеби болуп калбашы үчүн төмөнкү чаралар кабыл алынууга тийиш:

1. Экологиялык таза айыл чарба ыкмаларын колдонуу;
2. Калыбына келтирүүчү жана экологиялык тейлөө боюнча технологиялар;
3. Мониторинг жана көзөмөл;
4. Жергиликтүү жана эл аралык мыйзамдарды күчөтүү.

Уулуу заттарды жана химикаттарды колдонуу экологиялык кылмыштардын маанилүү түрү болуп саналат жана ал чоң экологиялык көйгөйлөргө алып келет. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн агротехникалык, экологиялык жана өндүрүштүк ыкмаларды ишке ашырууга, мыйзамдарды жана көзөмөлдү күчөтүүгө, ошондой эле коомдук билим берүү иштерин жүргүзүүгө өзгөчө маани берүү керек. Тек гана биргелешкен аракеттер менен биз химикаттарды жана уулуу заттарды колдонуу аркылуу жаратылышка тийгизген терс таасирлерди азайтып, туруктуу экологиялык абалды түзө алабыз.

Кен казуу жана жер ресурстарын мыйзамсыз пайдалануу экологиялык кылмыштардын эң олуттуу түрлөрүнүн бири болуп, экосистемаларды бузуп, жаратылышты

олуттуу өзгөртөт. Мындай иш-аракеттер топурактын деградациясына, флора жана фауна жоголушуна, суу булактарынын булганышына алып келет. Кен казуу аймакта жашаган түрлөрдүн жоголушуна жана биоалуулуктун азайышына, климаттын өзгөрүшүнө жана жердин туруксуздугуна себепкер болот. Бул иш аракеттер көбүнчө корголуучу аймактарда жүргүзүлүп, экологиялык кризисти күчөтөт жана келечек муундар үчүн кайтарымсыз кесепеттерди туудурушу мүмкүн.

Чечимдер жана алдын алуу чаралары:

1. Табигый коргонуу аймактарын сактоо жана өнүгүү планын түзүү;
2. Жер пайдаланууну мыйзамдаштыруу жана көзөмөлдөө;
3. Экологиялык тазалоо жана реабилитация;
4. Экологиялык билим берүү жана коомдук аң-сезимди жогорулатуу.

Кен казуу жана жер ресурстарын мыйзамсыз пайдалануу экологияга чоң зыян келтирип, экосистемаларды бузат, биоалуулукту жоготууга алып келет жана климаттын өзгөрүшүнө себеп болот. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн мыйзамдарды катуу сактоо, экологиялык көзөмөлдү күчөтүү жана кайра калыбына келтирүү иш-чараларын жүргүзүү зарыл. Тек гана биргелешкен аракеттер менен экологиялык кылмыштардын алдын алып, жаратылышты сактап калууга болот.

Аэрозолдер жана жылуулукту бөлүп чыгаруу атмосферада жылуулук эффекттерин жаратып, глобалдык жылынууга жана климаттын өзгөрүшүнө алып келет. Бул газдардын негизги булактары — өнөр жай ишканалары, автотранспорт жана энергетика сектору. Аэрозолдер, өзүнүн химиялык составына жана өлчөмүнө жараша, абанын сапатын бузуп, адамдын ден соолугуна терс таасир тийгизет жана климаттын өзгөрүшүнө себеп болот. Көмүр кычкыл газы (CO_2) атмосферада узак убакытка сакталып, жылуулук сактоо касиетине ээ, бул глобалдык жылынууну күчөтөт.

Жылуулук бөлүп чыгаруунун кесепеттеринен экосистемалар бузулуп, биологиялык ар түрдүүлүк азайып, токойлор жана агроэкосистемалар деградацияланат. Глобалдык жылынуу муздардын эритилиши, деңиз деңгээлинин көтөрүлүшү жана жашоо шарттарынын өзгөрүшү сыяктуу терс таасирлерге алып келет.

Бул көйгөйдү чечүү үчүн парник газдарын азайтуу, энергетикалык эффективдүүлүк, токойлорду сактоо жана калыбына келтирүү, ошондой эле эл аралык кызматташтык зарыл. Заманауи технологияларды колдонуп, экологиялык жактан таза чараларды ишке ашыруу келечек муундар үчүн туруктуу жана коопсуз планетаны сактап калууга жардам берет [4].

Жаратылыш ресурстарын мыйзамсыз экспорттоо жана ташуу экологиялык кылмыштардын бир катар терс кесепеттерин жаратуучу маанилүү факторлордун бири болуп саналат. Бул иш-аракеттер көбүнчө жабык жана корголуучу аймактардан, биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо үчүн маанилүү аймактардан жасалат жана жаратылыштын бузулушуна, түрлөрдүн жок болуусуна, экосистемалардын ыдырашына, ошондой эле глобалдык биоалуулуктун жоголушуна алып келет.

Мыйзамсыз жаратылыш ресурстарын сатуу жана ташуу глобалдык экологиялык көйгөйлөрдү курчутуп, экосистемалардын тең салмактуулугун бузат. Экзотикалык жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн, ошондой эле минералдык кендердин мыйзамсыз сатылышы өлкөлөрдүн экологиялык абалын татаалдаштырып, биологиялык ар түрдүүлүктүн сакталуусуна коркунуч туудурат. Бул жана башка экологиялык кылмыштар дүйнөлүк экосистемаларды жок кылууга алып келиши мүмкүн, анын кесепетинен адамдардын жана жаныбарлардын жашоосуна олуттуу терс таасир тийгизет.

Экзотикалык жаныбарлар жана өсүмдүктөр өзгөчө корголуучу түрлөрдүн тизмесине кирет жана алардын мыйзамсыз сатылышы биоалуулуктун жоголушуна алып келиши мүмкүн. Мындай иш-аракеттер көп учурда өзүнчө экосистеманын тең салмактуулугун бузуп, жаратылыштын жоголушуна себеп болот. Мисалы, экзотикалык жаныбарларды жана өсүмдүктөрдү мыйзамсыз сатуу алардын жоюлушуна жана экосистемадагы жашоо процесстеринин бузулушуна алып келет.

Көпчүлүк экзотикалык жаныбарлар жана өсүмдүктөр өзгөчө корголуучу аймактарда жашайт жана алардын жоголушу менен бул аймактарда экосистемаларга терс таасир тийгизилүүдө. Мындай түрлөрдүн жок болушу биологиялык ар түрдүүлүктү азайтып, жаратылыштагы башка түрлөрдүн да өлүмүнө алып келиши мүмкүн.

Мыйзамсыз сатылган экзотикалык жаныбарлар жана өсүмдүктөр көбүнчө өз өлкөсүнөн башка өлкөлөргө ташылат. Алар көбүнчө баалуу товарлар катары бааланат жана аларды мыйзамсыз ташуу аракеттери көптөгөн коркунучтарды жаратат. Жаратылышты сактоо боюнча эл аралык мекемелердин жана уюмдардын алдын алуу иштерин жүргүзүүсүнө карабай, бул иш-аракеттердин чеги жогорулап жатат.

Минералдык кендердин мыйзамсыз экспорттолуусу дагы экологиялык кылмыштардын бир түрү болуп саналат. Кен казуу жана жер ресурстарын ашыкча пайдалануу экосистемаларга түздөн-түз зыян келтирет. Минералдык кендер көбүнчө корголуучу аймактардан, улуттук парктардан же биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо үчүн маанилүү аймактардан алынат. Алардын мыйзамсыз чыгарылышы экосистемалардын бузулушуна жана түрлөрдүн жоголушуна себеп болот.

Кен казуу жана минералдык ресурстарды мыйзамсыз экспорттоо процессинде топурак жана жер кыртышы бузулат, бул экосистеманын туруксуздугуна алып келет. Минералдык кендерди мыйзамсыз казуу учурунда жердин деградациясы, абанын жана суунун булганышы пайда болот. Мындай иш-аракеттер көпчүлүк учурда корголгон аймактарда жүргүзүлүп, экосистеманын жоголушуна алып келет.

Жаратылыш ресурстарын мыйзамсыз экспорттоо экосистемалардын бузулушуна жана түрлөрдүн жоголушуна алып келет. Бул иш-аракеттердин негизги терс таасирлеринин бири - биоалуулуктун жоголушу. Экосистемаларга жана түрлөргө терс таасир тийгизген мыйзамсыз ресурс пайдалануу жаратылыштагы тең салмактуулукту бузат. Экосистемалардын бузулушу жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн түрлөрүнүн кыскарышына алып келиши мүмкүн. Бул, өз кезегинде, адамдын тамак-аш системасына, суунун сапатына жана айлана-чөйрөгө терс таасирин тийгизет.

Биоалуулуктун жоголушу адамдардын азык-түлүк коопсуздугуна, токойлордун жана суулардын экосистемасына терс таасирин тийгизет. Мисалы, экзотикалык өсүмдүктөрдү жана жаныбарларды мыйзамсыз сатуу экосистеманын туруксуздугуна алып келет, айрыкча ал түрлөр жашаган аймактарга терс таасир тийгизет.

Жаратылыш ресурстарын мыйзамсыз экспорттоону алдын алуу чаралары

1. Эл аралык кызматташтыкты күчөтүү;
2. Мыйзамдарды күчөтүү;
3. Текшерүүлөр жана көзөмөлдү күчөтүү;
4. Билим берүү жана коомдук аң-сезимди жогорулатуу.

Жаратылыш ресурстарын мыйзамсыз экспорттоо жана ташуу экологиялык кылмыштарга жана жаратылыштын бузулушуна алып келүүчү негизги факторлордун бири болуп саналат. Мындай иш-аракеттер биоалуулуктун жоголушуна, экосистемалардын ыдырашына жана глобалдык экологиялык көйгөйлөрдүн курчушуна себеп болот. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн мыйзамдарды катуу сактоо, эл аралык кызматташтыкты күчөтүү, жана экологиялык билим берүү керек. Тек гана биргелешкен аракеттер менен биз жаратылышты сактап, экологиялык кылмыштардын алдын алып, келечек муундар үчүн туруктуу жана коопсуз планетаны сактап калуу үчүн аракеттерди көрүшүбүз керек.

Экологиялык кылмыштарга каршы күрөшүү жана айлана-чөйрөнү коргоо үчүн ар бир өлкө өзүнүн мыйзамдарын жана көзөмөл механизмдерин күчөтүп, коомчулукту экологиялык жактан жоопкерчиликтүү кылууга багытталган чараларды көрүшү керек. Бул чаралар көп тармакты камтып, жаратылышты сактоо үчүн кеңири масштабда ишке ашырылышы зарыл. Кээ бир негизги чаралар төмөнкүлөр:

1. Мыйзамдарды катуу сактоо жана көзөмөлдү күчөтүү;
2. Экологиялык билим берүү жана коомдук маалымат берүү;
3. Жашыл технологияларды жана кайра иштетүүнү колдонуу;
4. Экологиялык көзөмөл жана мониторинг системаларын өнүктүрүү.

Жыйынтыктап айтканда, экологиялык кылмыштар - жаратылышты бузган жана экосистемага зыян келтирген иш-аракеттер. Алардын негизги түрлөрүнө токойлорду кыйуу, уулуу заттарды колдонуу, кен казуу, жаратылыш ресурстарын мыйзамсыз пайдалануу жана химикаттардын ашыкча колдонулушу кирет. Бул кылмыштар экологияга жана адам ден соолугуна олуттуу зыян келтирет, биологиялык ар түрдүүлүктү жоготууга жана климаттын өзгөрүшүнө себеп болот.

Экологиялык кылмыштарды алдын алуу үчүн катуу мыйзамдарды кабыл алуу, экологиялык көзөмөлдү күчөтүү жана коомчулукту экологияга жоопкерчиликтүү

кылуу керек. Мыйзамдарды катуу сактоо, көзөмөлдөө, эл аралык кызматташтыкты өркүндөтүү жана экологиялык билим берүү аркылуу экологиялык кылмыштардын саны азайып, жаратылышты сактоо мүмкүн болот.

Бул чаралардын негизги максаты - экологиялык кризисти жеңүү, жаратылыш ресурстарын туруктуу пайдалануу жана келечек муундарга таза, туруктуу чөйрөнү калтыруу. Экологиялык кылмыштарга каршы күрөшүү үчүн мамлекеттер, коомчулук жана эл аралык уюмдар биргелешип аракет кылышы керек. Ошондой эле, “Кыргыз билим берүү системасын реформалоо жана өнүктүрүү процессинин ийгилиги көпчүлүк учурда педагогикалык кадрларга, болочок мугалимдерди даярдоо процессине жана алардын коомдук баалуулук багыттарына көз каранды болот” [5]. Мындан тышкары, “Өлкөнүн социалдык-экономикалык, санариптик өнүгүүсүндөгү бирден бир негизги кыймылдаткыч күч бул билим берүү системасы болуп саналат” [6].

Колдонулган адабияттар

1. Курманов А.Р. Өнүктүрүү концепцияларынын негизги багыттары // Экономика жана башкаруу, 2023, № 3, 55-60-бб.
2. Молдобекова А.Т., Абдырасулова Ж.А. Технологиялык иновацияларды ишке ашыруу жана тажрыйбасы // Жаңы экономика, 2022, № 2, 112-119-бб.
3. Балакирев И.А. Экономика боюнча негиздер. – Бишкек: Кыргыз университети, 2021, 320-б.
4. Саимова Б.С. Социалдык жаңылануулар жана алардын өлкөгө таасири. – Алматы: Жаңа зама, 2020, 250-б.
5. Сулайманова Р.Т. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин теориялык жактан изилдениши // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2021, № 4(108), с. 53-58. – Режим доступа: [www. https://vestnik.knu.kg/wp-content/uploads/2023/01/VKNU2021_4.pdf](http://www.https://vestnik.knu.kg/wp-content/uploads/2023/01/VKNU2021_4.pdf)
6. Сулайманова Р.Т., Алымкулова Н.А. Заманбап мугалимди окуучулардын таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө даярдоо // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2024, № 3(119), с. 38-45. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=74919223>

Рецензент: к.ю.н. Шимеева Ж.Ш.